

gyakorlatát másolják. A tapasztalatok elemzése, megfontolása után sajátos viszonyaink között és a remélhetőleg egyre több végrehajtható, korszerű jogszabály segítségével vélhetően megváltozik majd elsősorban a pártfogoltak, a társadalom, az ítélkező bírák véleménye a pártfogó felügyeletről.

Horváth Károly

VÁLLALKOZÓ BÖRTÖN

Ma már nem szenzáció, hogy a gyulai börtönből az elítéltek közül jó néhányan felügyelet nélkül kijárnak dolgozni a városba. Egy éve, amikor ez a gyakorlat elindult, még akadt ellenvetés. Táplálhatta előítélet, hagyományos őrzési rendhez tapadó szemlélet, a bátor újítással szemben megnyilvánuló irigység, de éppúgy jó szándékú óvatosság is. Folyóiratunk az 1992. évi első számában már beszámolt a gyulai kezdeményezéséről, akkor elsősorban a hétvégi kimenő új elemeit világítva meg. Napjainkra — az ET ajánlásaival összhangban — mindaz, ami az elmúlt egy évben a gyulai büntetés-végrehajtási intézetben ez ügyben történt, jól átgondolt, a részek rendjéből egészet alkotó rendszerre teljesedett. Azt a törekvést mutatja be modellszerűen, amely hangsúlyozza, hogy a börtönbüntetés csak átmeneti állapot, hiszen az elítélt kintről jött és oda tér vissza, ezért lehetőség szerint segítséget kell kapnia ahhoz, hogy kapcsolatai (családdal, munkahellyel) megőrződjenek, ha lehet, újraépüljenek.

Ezt a gyulai börtön önmagában, települési összefogás, de hozzátehetem, önkormányzati, vállalkozói érdek híján aligha tehette volna meg. Szükséges volt tehát újraértelmezni a bv. intézet helyét a városi-megyei kapcsolatrendszerben. Az elzárkózó börtön megítélését így — fokozatosan — egy nyitottságra törekvő intézmény képe váltotta fel. Kiderült, sok, meglehetősen széttagoltan, önmagában dolgozó intézmény, szervezet talál közös tennivalót. Akkoriban a börtönben rendezett nyílt napon ezt megfogalmazták az utógondozásban érdekeltek: a település családgondozói, pártfogói, a karitatív közösségek képviselői. Tisztázták: együtt könnyebb lesz (lehet), mint külön-külön. A gondolatot felkarolta a helyi és az országos sajtó, a televízió többször foglalkozott a gyulai kezdeményezéssel. Talán ennek is köszönhető, hogy a város lakói megértően fogadták az elképzelést. Idén májusban dr. Huszágh József, az intézet parancsnoka újabb nyílt napra hívta meg mindazokat, akik munkakapcsolatban állnak (vagy állhatnak) a börtönnel, a már említetteknek kívül az elítélteket foglalkoztató (vagy azt fontolgató) vállalatok képviselőit, a bíróságok és ügyvédségek vezetőit, az ügyvédi kamarát, s természetesen a sajtót. A résztvevők 62 oldalas „dossziét” kaptak a börtönről, s arról az igyekezetről, amely a „gondoskodás rabsága” helyébe az arra érdemes elítéltek „önérvényesítő tevékenységét” állítaná. Ez megnyilvánul a családi kapcsolatok ápolásában, erre szolgál a hétvégi kimenő Gyulán kidolgozott gyakorlata, s ehhez segítség az a szerződéses viszony, amely a munkaadó vállalatok és a börtön között — az elítéltek érdekében — létrejön.

Milyen előnyök rejlenek hát e vállalkozási szerződésben, mennyire teszi lehetővé az efféle munkalehetőség az elítéltek szabadulás utáni beilleszkedését? Ennek néztünk utána gyulai riportunkban.

Városi polgármesteri hivatal

(Béres István)

— Mint a városfejlesztési és környezetvédelmi osztály vezetője, nyugodt szívvel mondhatom, a börtön jó munkaadó. Szigorúan fogja a munkásait. Ki érti, miért változik meg mindez, ha az illető szabadul? Az itt dolgozók többsége önálló életvitelre alig-alig alkalmas. Így, szigorú benti felügyelettel, igen. De ha egyedül kell dönteni, gondokat legyűrni? Naponta látom, a szabad munkanélküliek — Gyulán élnek vagy ötszázan —, akik a munkaközvetítőtől jönnek, nagyon gyengén dolgoznak. Egy-két kubikus akad, aki érti a dolgát, de a többiek... Pedig a munka nem túl bonyolult. Az elhanyagolt területeket, parkot, temető környékét stb. hozatjuk rendbe, a közmunka javarészt ebből áll. A rabok munkafegyelme jó. Szívesen vállalnak szombati munkát. Október 6-ára őket „csinosították ki” a szabadságharcos emlékhely környékét.

Katonai gyakorlóruhában dolgoznak, az utca népe nem nagyon ismeri fel őket. Kezdetben bennem is volt egyfajta fenntartás, nem lesz-e baj valahol, de bízom a bévésekben. Ők bizonyára jól ismerik az embereiket. Dolgoztak magánháznál, egyéni vállalkozó is alkalmazta (kertészetben) őket. Óriási különbség: ha keményen kell, mondjuk, kaszálni, a szabad ember — legalábbis aki nekünk dolgozik — időnként elmegy a kocsmába, s aztán vagy visszajön vagy nem, a rab viszont biztos hogy nem tér be még véletlenül se... Egyszer azért előfordult. Fegyelmit kapott, később elkerült Gyuláról. Pedig szabadulása után is szívesen foglalkoztattam volna...

Örülnek, ha több emberem lenne, de a börtön szigorúan szelektál. Csak az dolgozhat nálunk, akiről feltételezik, hogy nem él vissza vele. Különös: *amíg a munkaközvetítőtől érkezők között nincs szakmunkás, addig a rabok között van.* Előfordult, hogy egyikük a szabadulás után tovább dolgozott a polgármesteri hivatalnál, mint munkanélküli közmunkás. Havonta hat-hét embert foglalkoztatok, járdát építenek, gazt irtanak, csatornát tisztítanak, parkokat rendeznek, a havi minimálbérük kb. 8000 forint.

A gyulai börtön parancsnoka

(dr. Huszágh József alezredes)

— Vállalkozási szerződést kötünk, amely meghatározott időre szól. A börtön e viszonyban, úgymond, alvállalkozó. A munkaadó viszont — ez kikötésünk — nemcsak munkát ad az elítélteknek, hanem egyben *társadalmi pártfogói szerepet is vállal.* A szerződéskötésnek többféle előzménye lehet. Ha például az elítéltekre, akiről azért tudjuk, hogy nem megrögzött bűnelkövető, igényt tart a volt munkahelye, s jelentkezik érte az egykori vezetője, akkor nagyon fontos szempont, hogy *az elítélt tulajdonképpen nem veszíti el az állását, hanem szabadulása után — remélhetőleg — ugyanoda tér vissza.* De bizonyos munkahelyeken egyszerűen adódhatnak munkaerőgondok is. Ide sorolom a közmunkát. Előfordul az is, hogy olyan nehéz, piszkos a munka, amire bajosan találni szabad munkavállalót. A Vasipari Szövetkezet melegüzemében dolgozó hat elítélt (szabadokkal együtt) igencsak keményen megdolgozik a pénzéért. Természetesen az is előfordul, hogy *a munkaadó egyszerű gazdasági megfontolásból alkalmaz elítéltet:* a rezsioradíj összegét — nem bérjellegű kiadás lévén — költségként elszámolhatja, miközben nem kell tb.-járulékot fizetnie, nem ad szabadságot, nincsenek szociális kiadásai stb. Végső soron mindegy: a belső foglalkoztatás visszaszorulásával, egykor sikeres telephelyünk megszűnésével új helyzet állt elő. Zárkában ücsörgő, önmarcangoló, egymásra (és a bévére) fenekedő elítéltek indulatával nehéz megbirkózni, ráadásul ez az állapot az elítéltekre nézve is hátrányos. Hozhatnám indoklásul az európai börtönsszabályokat, de ennél fontosabb: dolgozó elítélteivel a börtön nyilvánvaló és hasznos igényeket tud kielégíteni, kétféle értelemben is. Ha van elvégzendő munka, legyen, aki elvégzi. Ha van munkaképes elítélt, keressünk neki munkát! S ha mindez összehangolható a szabadulás előkészítésével, külön előny.

Átlagosan huszonöt elítélt tizenegy munkahelyen dolgozik. Nyolcan előző munkahelyükön, eredeti munkakörükben, mások a 60—200 forint között mozgó rezsioradíj keretében különböző helyeken.

Félő, hogy ez az ígéretes folyamat hamarosan megszakad. Ha ugyanis az elítélt egykori munkahelyi vezetője valamikori dolgozójára akkor is igényt tart, amikor az illető börtönbe kerül, aligha fog — a várható jogszabályi előírásnak megfelelően — 3, illetve 6 hónapig várni rá. Vagy minimális időkieséssel, vagy azonnal — folyamatosan — foglalkoztatná, a bv. intézettel kötött szerződés alapján. A törvényjavaslat viszont fenntartja a fogházban 3, börtönben hat hónapos „megismerési” időszakot. Holott lehet, hogy egykori munkahelyén az illetőt évek (évtizedek) óta ismerik és garanciát vállalnak érte. Ha a törvény így lép életbe, akkor ugyanabba a helyzetbe hozzuk az

elíteltet, mint korábban: *megszűnik a munkaviszonya, az állását más tölti be, tehát ha szabadul, kezdhet mindent előlről.* A börtön pedig — ha a jogszabály kivételt nem kínál — végleg lemondhat egy preventív szándékú, beilleszkedést segítő foglalkoztatási formáról.

A Százéves cukrászda üzletvezetője

(Kósa Zsuzsa)

— A város gyöngyszeme ez a ház, korabeli hangulatot árasztó eredeti berendezéseivel, múzeumi jellegű cukrászműhelyével. Esténként klasszikus muzsika szól, havonta irodalmi est várja a vendégeket. Hogy e megkapó környezetben miért alkalmazok elíteltet? Mert az *elítélt* (nálam legalábbis) *stabil munkaező.* A fegyelmező (börtönbeli) háttér itt kiegészül a kollégák emberiségével. Ha jól dolgozik és tisztességesen viselkedik, itt nem érzi magát elítéltnak. Korábban is dolgozott nálam egy fiatalember, elvégezte az összes férfimunkát. Azóta szabadult, galvanizálóknál dolgozik, de havonta egyszer meglátogat. Én vagyok a „nem hivatásos pártfogója”.

Igaz, mielőtt bárkit alkalmaznék, be megyek a börtönbe, tájékozodom, megtudom, mit követett el, vagyis „megnézem magamnak”. Jelenleg egy elítélt nő dolgozik a cukrászdában, konyhai kisegítő. Gyakran bejön érte a férje, a gyerek is. A kisfiú tudja, hogy az anyja „rosszat csinált, ezért most megbüntették”, de azért a fagyaltot anyu kezéből kapja. Az asszonyon az utóbbi időben óriási (pozitív) változás tapasztalható. Újra nőnek érzi magát, időnként fodrászhoz jár, sokat ad a személyes higiéniára. A tanuló lányok Irénke néni nevezik, befogadták. Születésnapjára a múltkoriban tortát kapott tőlünk. Nagyon boldog volt. Vitte magával a börtönbe, megosztotta sorstársnőivel. A cukrászdában ő a nélkülözhetetlen minden, mi pedig a bizalom erejével segítünk neki. Remélem, tartósan...

* * *

A családsegítő központ munkatársai elmondták, hogy ők — bár a kapcsolat régi keletű — konkrét esetekben, a börtön kérésére segítenek, főként ha az elítélt családját

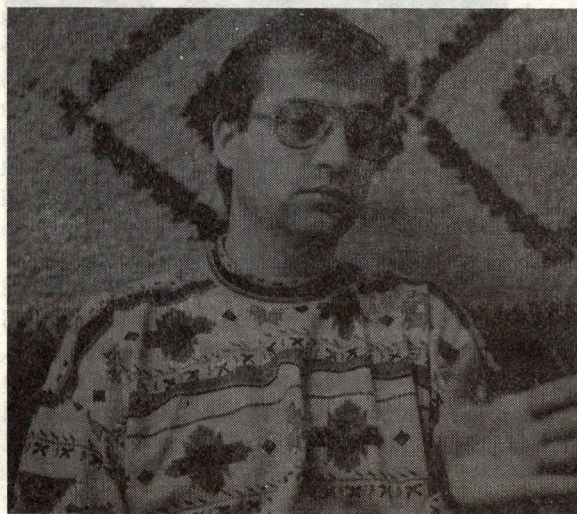
kell felkeresni. Legfőbb gondjuk, ami persze a szabadulókat is érinti, hogy mindössze egy ún. *krizisszobájuk* van, amit a Komló Szállóban tartanak fenn. Arra, hogy albérletet és munkát találjanak, alig-alig van esély, ráadásul munkájuknak csak töredéke a börtönből szabadulók támogatása. Nehéz dacolni azzal a szemlélettel, amely szerint pénzt keresni igazán csak feketemunkával lehet. Ha az adóhivatalt átejteti, a munkaerőhivatalt kijátszani egyszerű csínytevés, a legális bérből viszont (ha van egyáltalán) nehéz megélni, akkor a családgondozó mit tehet? Néha maga is feketemunkát kerít a rászorulóknak.

A gyulai városi családsegítők ráadásul megyei problémákkal küszködnek, érthető hát, hogy nem kezdeményezői, hanem inkább alkalmi segítői, végrehajtói a börtönbéli kívánságoknak. Főként azok az elítéltek találkoznak a családgondozóval, akik hétvégi kimaradásra mehetnek, de valamilyen okból (pl. idős, beteg néni az elítélt édesanyja stb.) nem jön értük a börtönbe családtag. Ilyenkor a családgondozó „váltja ki” az elítéltet, kíséri el a börtönkaputól az állomásig, tesz ezt-azt az érdekében.

A munka szerzteágazó: egy-egy családgondozóra 120—130 család jut, beleértve a nagycsaládosok, a különböző etnikai csoportok, románok, jugoszlávok, cigányok ügyes-bajos gondjait. E tennivalók egyik, viszonylag kisebb köre csak a börtönösök ügye, s inkább környezettanulmány, kapcsolatorzés formájában, mint tényleges munkalehetőségek felderítésében. Érthető hát, hogy a börtön maga keres — a családsegítőkre is építve persze — kinti szálakat erősítő munkaalkalmat a kijáró elítélteknek.

Békés Megyei Bíróság,

(Béres Sándor hivatásos pártfogó)

— Egész egyszerűen nem látom a jövőt. Segíteni szinte semmit nem tudunk. Korábban 11 ezer forint volt az évi segélykeretünk, 1979-ben az egyszeri szabadulási segély összege 500 forint volt. Napjainkban, az ország nehéz anyagi helyzetére történő utalással a megyéktől ezt az összeget is elvonták. Küldöm hát (mondhatnám úgy is: „passzolom”) a szabadultat a polgármesteri hivatalhoz, hátha ott sikerrel jár. Ha viszont mást van az állandó lakhelye (ha van egyáltalán), akkor ők is tovább küldik.

Kerítsek neki munkát? Azok a munkahelyek, ahol voltak személyes kapcsolataim, időközben átalakultak, változtak a vezetők stb., s ha megy az illető, a személyijében

ott a megjelölés a kedvezményes szabadulásról, már csukják is az orra előtt az ajtót. Erőszakkal nem tukmálhatom senkire a munkát kereső szabadultat. Ha viszont hathatós segítséget nem adhatok neki, van-e meggyőződéses jogom arra, hogy „keményen” lépjek fel ellene, s visszajuttassam a börtönbe? Etikátlan ügy ez így...

Itt ketten vagyunk felnőttkorúakkal foglalkozó hivatásos pártfogók, sokszor 50—60 km-ről kellene tartanunk „eleven” kapcsolatot a pártfogottal. Nyugaton, mert van pénz és egyéb lehetőség, talán létezik élő kapcsolat a szabadulóval. Gyulán ez hiányzik...

A bv. intézet osztályvezetője

(Sándor István)

— A városban múlt századba nyúló hagyománya van a rabmunkának. 1837-ben dologházat emeltek, ahol az elítéltek zsákvásznat szöttek. Jelentősége azonban nem nőtt túl azon, hogy tíz éven át folyamatos munkát adott a gyulai elítélteknek. Ma szinte ez a folyamatos munka is eredménynek számít. Különösen, ha arra gondolunk, hogy a tavaly elkezdett vállalkozói próbálkozásunk elején az intézetben élő előzetesek száma nem volt több

30—35-nél, ma viszont eléri a kilencvenet. Ezek az emberek ülnek és várnak, holott dolgozhatnának. Éppúgy, mint a hosszú időt börtönben töltött személyek is. Többen megkeresték már a parancsnokot, s jelezték, három vállalat is foglalkoztatna szabadulás előtt álló elítélteket. Logikus hát, hogy a megyei intézetek mellett célszerű lenne kialakítani egyfajta átmeneti intézetet, amely oldottabb környezetével és — vállalkozási szerződés révén megteremtett — munkalehetőséggel úgymond „elébe menne” a majdani szabadulásnak. Sok függne attól, hogy a megye kapcsolatrendszere mennyire lenne képes „magába tagolni” az ilyen munkát teremtő, további kezdeményezéseket. Gyulán összeállt egy folyamat, amelyben — láthatóan — érdekelték a különböző megyei-városi intézmények és vállalatok, s amelyben újabb lehetőségek rejlenek. Az elítéltek egyéni adottságaihoz igazodó munkalehetőség tehát települési összefogással megteremthető, s e rendszerben a büntetés-végrehajtási intézetnek központi helye van: az összefogás érdekek azonosságára épül, távolabbi társadalmi célokat szolgál, s eközben hetköznapis természetességgel tördeli szét azokat az előteletteket, amelyek a szabadulókat a társadalomból kirekesztenek.

Turbók Attila